

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЕТОНІМІВ У РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО «БОРА»

У статті проаналізовано функціонування поетонімів у романі Галини Вдовиченко «Бора». Зроблено спробу довести, що саме вдалий добір і використання авторкою антропоетонімів, а також відповідність значень імен сутності персонажів твору дозволяє ґрунтовніше розкрити їхні образи. Наголошено, що іншим розрядам поетонімів відведено не менш важливу роль у побудові сюжету, передачі авторської ідеї, характеристики життєпростору персонажів.

Ключові слова: поетонім, антропоетонім, фемінопоетонім, жіночий персонаж, топопоетонім, етимологія імені, варіант імені, засоби індивідуалізації.

Darya Kozlovskaya. ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ПОЭТОНИМОВ В РОМАНЕ ГАЛИНЫ ВДОВИЧЕНКО «БОРА»

В статье проанализировано функционирование поэтонимов в романе Галины Вдовиченко «Бора». Предпринята попытка доказать, что именно удачный подбор и использование автором антропоэтонимов, а также соответствие значений имён сущности персонажей произведения позволяет основательнее раскрыть их образы. Отмечено, что другим разрядам поэтонимов отведена не менее важная роль в построении сюжета, передаче авторской идеи, характеристике жизненного пространства персонажей.

Ключевые слова: поэтоним, антропоэтоним, феминопоэтоним, женский персонаж, топопоэтоним, этимология имени, вариант имени, средства индивидуализации.

Darya Kozlovskaya. FUNCTIONING OF POETONYMS IN GALYNA VDOVYCHENKO'S NOVEL «BORA»

Functioning of poetonyms in Galyna Vdovychenko's novel «Bora» is analyzed in the article. The attempt to prove that a successful selection and authoress' using of antropoetonyms, and that conformity of the name meanings to the characters' nature of the work allows to reveal their images thoroughly, is undertaken. It's emphasized that poetonyms of other bits perform an equally important role in the construction of the plot, the conveying of the author's idea, the characterization of the heroes' living space.

Keywords: poetonym, antropoetonym, feminopoetonym, female character, topoetonym, name etymology, name variant, individualization means.

Власні назви в літературно-художньому творі виступають виразником авторської ідеї, носієм інформаційно-стилістичного змісту, допомагають створити яскравий образний контекст. Прикладом майстерного послуговування поетонімами є роман Галини Вдовиченко «Бора», оскільки авторка приділяє досить велику увагу власному імені, його ролі у творі, окремим його характеристикам тощо.

Останнім часом усе активніше досліджується поетонімія творів сучасних авторок (праці С. Є. Панцьо, Н. І. Лісняк, А. І. Вегеш, І. Д. Скорук, Н. М. Бербер та ін.). Проте власні назви в архітектоніці текстів Галини Вдовиченко досі не поставали об'єктом вивчення ономастів, у чому й полягає актуальність нашого дослідження. Мета пропонованої статті – проаналізувати функціонування поетонімів у романі «Бора».

Більш переконливого виписуванню жіночих образів у романі сприяє оригінальний добір авторкою фемінопоетонімів та їх варіантів. Перш ніж розпочати аналіз особових імен персонажів-жінок, звернемося до характерних ознак, до яких Ю. О. Карпенко зводить специфіку власного імені в художній літературі. Автор може видозмінювати ономастичні моделі, але звичайно він не порушує принципи пізнаваності. Адже імена персонажів у літературно-художньому творі співвідносять його дію з певним місцем (країною, мовою),

часом, соціальним середовищем [6, с. 205–206]. Так, протагоністку роману «Бора», сорокарічну редакторку видавництва, Галина Вдовиченко наділяє типовим для мешканки Львова іменем *Христина* та прізвиськом *Бора*, яке так само зустрічається у Галичині. Ономасторність письменниці полягає в тому, що вона обіграє це прізвисько таким чином, що воно сприймається як ім'я, зокрема за рахунок високої частотності уживання авторкою антропоніма *Бора* під час номінування героїні у тексті. Крім самої авторки, її так називають майже всі персонажі твору – співробітники, подруга, навіть дівчинка-підліток, що приносить піцу до видавництва: «Дотепер усі тут зверталися до Бори так, як її ровесники зі студентських часів. За прізвиськом. Новенькі ... підхоплювали традицію, не одразу дізнавшись, що Бора – це прізвисько, а не екзотичне ім'я чи прізвисько» [1, с. 10]. Лише двоє персонажів іменують Бору по-іншому. «Христиною Богданівною її називала лише Оленка ... яка минулого літа прийшла у видавництво після закінчення університету» [Там само]. Підкреслюючи скромність Христини, авторка пише, що «вперше почувши «Христино Богданівно!», Бора не одразу й відреагувала. ... До звернення на ім'я та по батькові ще треба звикнути» [Там само]. Не Борою її називає також старий Іван Іванович, якому вона дала притулок і який як інтелігентна людина, напевно, вважає за фамільярність звертатися до співрозмовника на прізвисько у побутовому спілкуванні: « – Дякую за вечерю, Христю! Вперто Бору Христею називає» [1, с. 100].

Дівчинці-підліткові, яку Бора так само прихистила в будинку, письменниця дає ім'я *Божена*, що інколи трапляється в Західній Україні (поширене в Чехії, Польщі тощо). Зауважимо, що повний варіант імені вживається у тексті лише кілька разів, на початку перебування дівчинки у Бори, коли та цікавилася, як її звать. Після цього дівчинку іменують виключно демінутивом *Божка*, у чому прочитується її кумедність, «доросла самовпевненість» у поєднанні з «дитячою безпосередністю» [1, с. 69].

У романі використано фемінопонім *Руслана* для іменування Христининою колеги. Темперамент і поведінка персонажа цілком відповідає значенню імені згідно з його етимологією (тюрк.; тур. arslan – лев [2, с. 95]): «... до кабінету увірвалась галаслива енергія о с в о н а я !, замкнений простір завібрував надмірними децибелами ... рівень емоцій зашкалював» [1, с. 10–11].

Продовжуючи розгляд ряду фемінопонімів, зазначимо, що дівчині, яку привів додому син Бори, авторка дає ім'я *Катя*. Традиційно у творах української літератури героїня на ім'я *Катерина* має яскраву зовнішність, і наша не є винятком: «Чорне волосся до плечей ... Юна Клеопатра. Мія з «Кримінального читива»» [1, с. 61]. Щоправда, цього персонажа жодного разу не названо ні повним іменем, ні іншими варіантами імені, чим показано його простоту та єдине призначення у творі – продемонструвати незалежність поведінки сина протагоністки від поглядів матері.

За сюжетом будинок, який Бора отримує в подарунок, поступово стає притулком для чотирнадцятирічної Божки, батьки якої постійно перебувають за кордоном; давньої Бориної подруги Лідії зі Стрия, тричі розлученої матері трьох дітей; інтелігентного старого Івана Івановича, що у шістьдесят чотири роки став безхатченком; дивакуватого чолові'яги Гордія, який згодом виявляється хазяїном цієї вілли, чоловіком із минулого головної героїні, – отже, для людей, яким так само, як і їй, не вистачає буденних радощів, розуміння й домашньої спілкування. Вражаючим є той факт, що значення їхніх імен перегукуються між собою: *Христина* – гр.; ім'я *Christinē*; від *christianos* – християнин [2, с. 190]; *Богданівна* від *Богдан* – слов.; калька з гр. імені *Theodotos*; від *theodotos* – даний богами [2, с. 42]; *Іван (Іванович)* – д.-євр.; ім'я *Yōshānān, Yəhōshānān* – *Ягве (Бог) змилосердився, Ягве (Бог) помилював* (буквально: *Божжа благодать; дар богів*) [2, с. 61]; *Божена* – слов.; утворене шляхом додавання до основи *бож-* суфікса *-ена*; означає *божа, обдарована Богом, благословенна* [4]. Інші два імені пов'язані з античною культурою й релігією: *Лідія* – гр.; *Lydia* – *Лідія*, область у малій Азії [2, с. 152], *Гордій* – гр.; *Gordias* – ім'я фрігійського царя, дане за географічною назвою *Gordion* – *Гордій* (столиця Фрігії) [2, с. 53]. За Ю. О. Карпенком, ім'я персонажа не може не увійти в якісь багатопланові, різноманітні, не завжди спеціально заплановані й усвідомлені введені автором зв'язки. Таким чином, ім'я в художньому творі може сказати більше, ніж задумав письменник

[6, с. 210]. Так, наділяючи усіх персонажів іменами, подібними між собою за етимологією, пов'язаною з релігією, Галина Вдовиченко, можливо, інтуїтивно наштовхує читача на думку, що вищі сили звели їх одне з одним, подарувавши щастя спілкування.

У контексті покладання людини на Божу волю у творі вживаються лексичні конструкції з монотеопоедонімами: *Бог знає, Боже збав, як Бог дасть, ради Бога, Боже милий, Господи*. Як слушно зауважує Ю. О. Карпенко, письменник підбирає або конструює не тільки особові імена, але й усі компоненти ономастичного простору твору [6, с. 210].

Антропоетонімія «Бори» в цілому підтверджує собою другий постулат Ю. О. Карпенка – про відмінність причинної обумовленості літературних імен від стану справ у реальній ономастиці. Якщо остання строго детермінована історично, то для художнього твору імена обирає або створює автор, хоча це, звісно, не означає абсолютної суб'єктивності літературної ономастики. При цьому вторинність детермінує лише найширші рамки можливого й неможливого в ономастиці літературно-художнього твору [6, с. 207–208]. Так, Галина Вдовиченко описує, як вона добирала ім'я: «...мені було цікаво, чи насправді є таке ім'я, і з'ясувалося, що нема такого імені, але я вже знала, що це буде ім'я. Але оскільки такого імені не існує, я подумала, що нехай це буде прізвище» [3]. За словами авторки, спочатку слово Бора не асоціювалося у неї з чимось конкретним, а в ході написання твору визначилося його смислове навантаження: «...їй [Борі] насправді доводиться дещо переборювати...» [3].

Звісно, основне стилістичне навантаження у поетонімії твору лягає на антропоетоніми; серед інших розрядів власних назв найвпливовішими, на думку О. Ю. Карпенко, є топопоетоніми, які постають передусім засобом локалізації дії, становлячи собою вагомий складник чинників, що виконують хронотопічну функцію. «Загалом же всі розряди онімів, хай ужитих в одиничних випадках, надають художньому творові барвистості й чарівності, як доречно вжиті спеції поліпшують смак страви» [5, с. 74]. Назві міста Львів у романі «Бора» відведено особливу роль. Асті-, або полісопоетонім, *Львів* тут – далеко не просто географічна назва міста дії твору. Місто Львів у творі – це яскравий персонаж. Воно поєднує у собі давнину й сучасність упевненим продовженням життя старих назв у народі вже після перейменування певних об'єктів усередині міста. Так, дендропоетоніми *парк Костюшка* й *парк Франка*, годопоетоніми *вулиця Коперника* та *вулиця Вороного*, театропоетоніми *Міський театр* і *Оперний театр*, паралельно згадувані у тексті, ознайомлюють читача з історією Львова: «...це парк Костюшка, віддавна вже парк Франка, але львів'яни вперто називають його по-старому» [1, с. 107]; «...перекрили наскрізний прохід з вулиці Коперника на вулицю Вороного, ну, це зараз Вороного, колись вона по-іншому називалася» [1, с. 172]; «...працювала у Міському театрі. У Великому міському театрі! Тепер – Оперний» [1, с. 198].

Крім того, Львів є вмістилищем будинку (так само одного з персонажів твору зі своїм іменем), який зібрав до купи героїв роману, близьких за духом людей, «своїх»: «*Десь у Львові існує будинок, що належить їй, Христині Борі*» [1, с. 8]; «*Я знаю Львів, немов свої п'ять пальців. ... Он за тим поворотом ваша вулиця вгору пнеться, а дім – у самому кінці ... Він осібно стоїть...*» [1, с. 13]. Дім у романі метафоризований, наділений власною індивідуальністю: спершу він «не приймає» *Бору*, «скептично спостерігає, іронічно», «недобре жартує», «розважається», ховаючи діжечку з сіллю або зачиняючи кошеня в коморі. Згодом дім «*змінив гнів на милість*» і «*надав притулок усім, хто його потребував*» [1, с. 186]. Приютив він і тварин – кошеня *Кіцманя (Кіцманятко)* та собаку *Альму*. Оригінальність фелопоетоніма та його варіанта й, навпаки, поширеність кінопоетоніма зайвий раз доводить, що у романі індивідуалізація всього доходить до найдрібніших деталей. Значущість будинку підкреслюється навіть уміщенням лексеми *дім* у кіоскопоетонім: *Божка* знайшла кошеня «*біля кіоску «Все для дому» у коробці з-під печива*» [1, с. 114].

Галина Вдовиченко у своєму інтерв'ю пояснює західноукраїнською традицією невідповідність наділення вілли іменем: «...у нас на Західній Україні залишилися ще будинки, які мають імена свої» [3]. На момент появи у тексті віллопоетоніма *Бора* читач уже готовий до сприйняття того факту, що цей будинок може мати своє ім'я: « – *Оце, казав, запитаєш, чи вона*

погодиться. А тоді поклич майстра, нехай над входом у віньєтці вмурує назву – «Бора» ... Про острів Бора-Бора говорив» [1, с. 204]. Інсулопоетонім (назва острова) Бора-Бора виконує цікаву функцію – нагадує про екзотичність прізвища так само, як і назва виду вітру, яку знав ерудит Іван Іванович: « – Бора... це поривчастий вітер місцевого значення. Триває від доби до тижня» [1, с. 227].

Речевість ідіостилістики Галини Вдовиченко вбачається в тому, що матеріальні речі посідають особливе місце у текстах її творів, сягаючи рівня символів або виконуючи роль важливих деталей, інакше кажучи, виступаючи потужним засобом індивідуалізації персонажів і взагалі моделювання топосу в творі. Навіть кріслу надається ім'я: « – Ти називаєш якимось це крісло?.. – Ніяк, просто крісло. А що? Ви його якимось називаєте? – Цукерня «Під вороною»» [1, с. 179]. Досить часто речі олюднюються, набуваючи суто людської властивості відчувати роздратування, задоволення й т. ін.: «Мастодонт 60-х – холодильник «Дніпро» з ручкою-важелем та круглими плечима – відгукнувся на під'єднання до електромережі тракторним гулом, з готовністю заковтнув кефір та йогурти, масло та сир» [1, с. 41]. Машинопоетонім «Дніпро» підсилює метафору демонстрування будинком «прихильності до випробуваних часом речей» [Там само]. Обіграючи існуючий стереотип надійності німецьких автомобілів, авторка вживає машинопоетонім «Фольксваген-Гольф» на позначення марки автівки Бориної подруги Лідії, чим показує, що цей автомобіль – вірний помічник героїні.

Проаналізувавши функціонування поетонімів у романі Галини Вдовиченко «Бора», ми дійшли певних висновків. У творі значення особових імен відповідно до етимології співпадає із сутністю персонажів, що дає дуже широкі виражальні можливості для конструювання й розкриття їхніх образів. Можемо стверджувати, що мовною інтуїцією письменниці, її знанням мовної системи спричинена своєрідність використання нею поетонімів у художньому тексті. Завдяки вмілому поводженню авторки із пропріативами різних розрядів реалізується їх здатність бути вагомим засобом індивідуалізації персонажів роману. Перспективним видається подальше дослідження функціонування поетонімів у інших творах Галини Вдовиченко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Г. К. Бора: [роман] / Г. К. Вдовиченко. – Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 240 с.
2. Власні імена людей: словник-довідник / [уклад. Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська]. – 3-тє вид., виправл. – К.: Наук. думка, 2005. – 335 с.
3. Галина Вдовиченко: в кожного з нас є свій Гордіїв вузол [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2011/12/111201_book_vdovychenko_ag.shtml
4. Значення імені Боженна українською мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zogo.info/znachennya-imeni-bozhenna-ukraynskoju-movoyu>
5. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 68–74.
6. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Літературна ономастика: зб. статей. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 205–220.
7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови / М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 550 с.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2017 р.